

ИНТЕРАКТИВЕН ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНЕТО НА РИМСКО ЧАСТНО ПРАВО

ас. Стоян Иванов
Тихомир Рачев – докторант
СУ „Св. Климент Охридски“

THE USE OF INTERACTIVE METHODS IN THE INSTRUCTION OF ROMAN PRIVATE LAW

Assist. Prof. Stoyan Ivanov
Tihomir Rachev
Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Abstract: *The present article aims to explain the demand for introducing interactive methods in the instruction of Roman private law. What is more, the article describes the experience gained by prof. Novkitishka-Stoyanova and her assistant professors and PhD students in the Faculty of Law of Sofia university „St. Kliment Ohridski“ during the process of integration of the mentioned practices.*

The lecturers of Roman private law are challenged by a variety of obstacles during the teaching process on a yearly basis. Among the difficulties in question are the enormous volume of mandatory literature and the complexity of the matter. The importance of Roman law requires an instruction of quality which is the main reason for the implementation of interactive methods. The authors of the present article truly believe that every obstacle could be overcome by the application of interactive approach, databases and teaching platforms.

Key words: *Roman private law, interactive methods, interactive approach, quality of the instruction, databases, teaching platforms, Sofia university*

I. Въведение

Традиционно изучаването на дисциплината Римско частно право е включено в програмата за първи курс в юридическите факултети в България и в страните от Континенталния правен кръг. Една от целите на предмета е едва започналите обучението си по право студенти да се запознаят с основните понятия и институти на частното право, чиито основи са положени в Древен Рим и са претърпели еволюционно развитие в дейността на древните юристи. Дисциплината цели същевременно и обогатяването на юридическата култура на студентите и усвояването от тях на начините за юридическо мислене и аргументация¹. Поради особеностите на материята и ограничените познания на първокурсниците в областта на правото, преподаването на рим-

¹ Това са целите за изучаването на римското частно право, посочени в българските учебни курсове по тази дисциплина. Вж. **Базанов, Иван** - *Курс по римско право*, Том I, Университетска печатница, С. 1940 – стр. 5; **Анреев, Михаил** - *Римско частно право*, Софи-Р, С. 1992 – стр. 17.

ското частно право се изправя пред редица препятствия, чието преодоляване би могло лесно да бъде постигнато посредством бързо развиващите се информационни технологии.

Подобно на останалите дисциплини, пред римското право стои задачата за запознаването на студентите на първо място с правната терминология и лексика, която е от съществено значение за всеки един юрист. Множеството чуждици, навлезли в юридическия език, а и наложилата се употреба на латински изрази, затрудняват учащите се и оправдават нуждата от изясняване съдържанието на правните понятия преди разглеждането на същността на отделните частноправни институти.

Наред с това, полезността на римското частно право както за студентите, така и за практикуващите юристи, се изразява предимно в изследването на частноправните норми от възникването им до възприемането (рецепцията) им в модерните законодателства. Такова научно дирене предполага анализ и прочуване на огромен обем информация, които не могат да се съберат във времевите граници на учебните занятия за един семестър, нито в разумния обем на учебник за едносеместриална дисциплина.

На следващо място, като препятствие пред преподаването на римско частно право се появява широкият обхват на самата дисциплина. За да бъдат частноправните институти преподадени добре и пълноценно усвоени от студентите е необходимо приложението на познания, свързани с историята на римската държава, с общата теория на правото, както и с отделните отраслови гражданскоправни дисциплини. В програмата е включено изучаването на лично, семейно, вещно, облигационно, наследство и гражданскопроцесуално римско право, което предполага една релация със съвременните им аналози и запознаване на студентите с основните принципи и понятия от тези основни клонове на правото. Този подход налага структурирането на материята и предоставянето на студентите на редица възможности за самоподготовка. Освен това голяма част от текстовете на римските юристи, изворите и източниците на римското частно право са достъпни на интернет сайтове и тяхното ползване онлайн допълнително улеснява работата на изследователите романисти, а дори и на студентите.

Трябва да се отбележи, че задължителната дисциплина Римско частно право в много отношения може да бъде подпомагана от изборни дисциплини. Преподаването на римско публично право, юридически латински и сравнително частно право са подходящ начин за допълнение на знанията на студентите в областта както на частното, така и на публичното право. Чрез тези предмети римското частно право има възможността да реализира другата си основна задача, освен полагането на основите на частноправното обучение, а именно задълбочаването на познанията по обща теория на правото. Обвързаността на тези дисциплини с римското частно право предоставя възможност за прилагане на единен интерактивен подход и изграждане на континуитет в юридическото образование.

С оглед посочените проблеми, основателно може да бъде направен изводът, че една от дисциплините, която се нуждае най-много от навлизането на информационните технологии в методиката на преподаване, е римското частно право. Чрез използването на мултимедийни продукти, образователни платформи и интернет портали може да се постигне положение, при което качеството на преподаване се повишава, респективно след завършване на първи курс студентите продължават обучението си по частно право със солидна основа, която ще им предостави възможността за кариерно и личностно развитие отвъд университета.

II. Интерактивни подходи в преподаването

1. Използване на мултимедийни продукти

Развитието на книгопечатането и достъпът до широкия книжен пазар отдавна са поставили под съмнение значението на провеждането на лекции, в които се предава съдържанието на дидактичната литература, свързана с дадена дисциплина. Този подход води до драстично намаляване интереса на студентите, а в следствие на това образователният процес се свежда до самоподготовка и семинарни занятия.

Ето защо би било по-полезно провеждането на лекционния курс да протича в изясняване на по-сложните конструкции от информацията, изложена в дидактичната литература. Това би могло да бъде реализирано на практика чрез използването на мултимедийни продукти като презентации със схеми, таблици и други изображения, а когато материята позволява и видео клипове.

Юридическата наука предполага вещото боравене с логиката, която най-добре се изобразява посредством схематични изображения на изложението. Чрез мултимедийни прожектори лекторът може схематично да представи на вниманието на студентите информационната конструкция, която обяснява. Освен по-голямата структурираност и яснота на изложението, този метод има за последица активирането на зрителната памет на студентите² и ги улеснява във възможността им да конспектират преподаденото им. По този начин самоподготовката за колоквиуми и изпита по дисциплината се улеснява, тъй като студентите ще усвояват материята по-бързо, подсещайки се как е протекъл мисловният процес по време на лекцията, използвайки въпросната схема.

Този метод е особено полезен при представянето на различни процедури, като римския граждански процес или при обясняването на развитието във времето на даден институт и неговата рецепция в модерните частноправни законодателства³. За преподаването на римското частно право това е важно, тъй като студентите трябва да се ориентират в един изключително голям период от историята на правото – приблизително четиринадесет века. Имайки предвид, че всеки етап от развитието на римското частно право е от значение за следващия, изясняването на историческия контекст, довел до еволюцията на правните норми, е абсолютно условие за качеството на преподаването.

Освен схематичното изобразяване на информацията, на помощ на лектора в определени случаи могат да дойдат и таблиците. Важна част от обучението на начинаещите юристи е умението да различават сходни правни институти, както и да формулират съдържанието на цели правни конструкции. Чрез разглеждането в табличен

² „Паметовите функции обхващат декодиране на перцептивна информация, нейното складироване и извличане. Паметта е елемент от интегративните функции на мозъка, поради което при припомняне на някакво събитие се извикват свързаните с него зрителни, слухови [...] и др. усещания...“ – цитатът е от лекцията „Невробиологични основи на паметта“, изнесена от проф. Боряна Пирьова в НБУ. Вж. <http://old.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/naukata16.pdf>. В процеса на самоподготовка студентите трябва да „извикат“ информацията, която са възприели на лекция или на семинарно занятие чрез своите усещания. Предоставяйки им възможност да възприемат информационния поток чрез слуха си и да анализират чутото чрез визуализирана схема, таблица или изображение се повишава процентно по-пълноценното усвояване на информацията.

³ Съвременното юридическо образование следва принципа на преподаване на институтите отделно, а не в съвкупност и в динамика. По този начин се създават затруднения за студентите при сглобяването на отделните елементи, които са изучили, и прилагането им към реални ситуации, лишени от статика.

вид на отделни институти отново може да се постигне максимална яснота, изчерпателност и прегледност на изложението, което да задейства зрителната памет и да улесни самоподготовката на студентите.

Съвременните мултимедийни продукти позволяват по-качествено графично оформление на презентациите, което предоставя пред лектора широк инструментариум при изработването на слайдовете. Използването на различни цветове, форми, изображения и динамика при предоставянето на информацията води освен до задействането на зрителната памет, също и до провокирането на по-концентрирано внимание у студентите и по-голям интерес към изучаваната материя.

Наред с посочените предимства на този метод на провеждане на лекционния курс, не може да се пренебрегне и фактът, че чрез излагане на основните понятия, за които се отнася отделната лекция, се ограничава възможността от грешно записване от страна на студентите на изложението на лектора, особено на чужди думи, имена или сложни понятия. С оглед широката употреба на латински език при преподаването по римско право, който е непонятен за повечето студенти, ограничаването на възможността за грешно записване и заучаване е от съществено значение.

Друго голямо предимство на презентирането при провеждането на лекционните курсове е пресичането на порочната практика водени от студентите записки, които най-често избилстват от грешно записани изказвания на лектора, да се предават от курс на курс, създавайки редица проблеми за успешното усвояване на материята от студентите и взимането на изпита с желаната оценка. Възможността студентите да ползват вече презентираните слайдове ограничава до минимум ползването на други помощни материали при подготовката за изпит. По този начин те имат пред себе си стройно изграден и добре представен план-конспект на материята, който представлява базиса, върху който трябва да се изграждат знанията за изпита в процеса на подготовката.

Трябва да бъде отбелязано, че презентациите могат да улеснят лектора и да повишат качеството на преподаването, само ако допълват информационния поток. Не са рядкост случаите, при които лекторът чете информацията от самите слайдове или ги претоварва с прекалено много текст, което на практика ги обезсмисля. Поради тази причина са желателни графичните изображения – схеми, таблици и др., а не свързан текст. Преподаването чрез графично представяне на информацията, а не чрез прочитане на текстове води началото си от края на XIX век, като са запазени редица сборници, съдържащи схематично представяне на информацията по дадени дисциплини, сред които и римското право⁴. Чрез информационните технологии натрупаният вече опит може да бъде допълнен и прилаган, в полза на по-качествено провеждане на лекционния курс и семинарните занятия.

2. Използване на информационни масиви

Римското частно право се е развивало в продължение на приблизително четиринадесет века. За този период са създадени и достигнали до нас множество трудове, чиито обем е респектиращ, дори за съвременните представи за информация. Изворите на римското право заемат цели библиотечни отдели в университетските библиотеки на развитите западни университети.

За да работят студентите с изворите, на първо място е необходимо наличието им на материален носител. За съжаление, към настоящия момент в България достъпната на хартиен носител романистична литература не само на български, но и на чуж-

⁴ Вж. Wilhelm, Albert - *Le droit romain résumé en tableaux synoptiques*, Montreal, 1897.

ди езици, е в много малък обем. Това от своя страна поставя редица трудности в допълнителната подготовка на студентите по материята.

Огромният обем и библиографската рядкост на изданията, съдържащи изворите на римското право и трудовете, посветени на тази материя, се преодоляват посредством базите данни, лесно достъпни в Интернет⁵. По този начин за преподавателите и студентите са достъпни както в оригинал, така и преведени на френски, немски, италиански, английски, руски и други езици редица ценни извори на римското право като Институциите на Гай, Дигестите, Кодкесът, Новелите и Институциите на император Юстиниан, римските закони от различните епохи и други. Наред с тях, изследователите могат да открият достъпни в интернет множество заглавия, които от десетилетия са библиографска рядкост, като трудовете на Савини, Йеринг, Жирар, Кюк и много други.

Познаването на тези информационни масиви от преподавателите по римско право е важно, тъй като една от техните задачи е ориентирането на студентите в търсенето на правна литература както на български, така и на други езици. Насочването на юридическия мироглед на студентите отвъд границите на националната правна система още в първи курс е важна предпоставка за академичното им развитие, чиито първи стъпки могат да бъдат положени още в началото на тяхното образование.

Дигитализирането на тази информация позволява и по-лесната работа с нея. Необятността на Дигестите⁶ например може да бъде овладяна чрез съвременните методи на търсене на цели правни конструкции, което от своя страна улеснява привиждането на значително по-голям брой примери както на семинарни занятия, така и при провеждането на лекциите. Освен това, възможността за пълноценно търсене в изворите на римското право помага на преподавателите да изработват казуси, които да предлагат на студентите и да ги разглеждат съвместно с тях. Чрез елегантната римска юриспруденция семинарните занятия по римско частно право допринасят съществено за развиването на юридическото мислене на първокурсниците и за изграждането на основни навици в решаването на казуси.

Достъпността на самата информация и наличните методи за нейната обработка дават възможност на студентите да направят първи стъпки и в академичното творчество. Прескачайки границите на наличните учебници, студентите могат да разработват реферати, курсови работи, статии, библиографии и други.

3. Използване на образователни платформи⁷

Преподавателите по римско право могат да използват различни образователни платформи за да повишат качеството на преподаване⁸. В по-развитите университети в

⁵ Вж. *The Roman Law Library* - <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/>; *Internet archive* - <https://archive.org/>

⁶ Вж напр. *The Latin Library* - <http://www.thelatinlibrary.com/ius.html>

⁷ Изложените по долу интерактивни методи са приложени или са в процес на приложение на сайта <http://iusromanum.eu/>, който е разработван под ръководството на проф. Малина Новкиришка-Стоянова от преподавателите, асистентите и докторантите по римско частно право в катедра „Теория и история на държавата и правото“ към Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

⁸ Интересен факт е, че в Съединените щати например, интерактивното образование започва още от началното училище, чрез образователни платформи като *Edmodo* – вж. <https://www.edmodo.com/>

чужбина тази практика се е превърнала в задължителен елемент от преподаването, докато в България е едва в своя зародиш⁹.

Такава платформа може да бъде изградена на уеб страницата на преподавателя, на дисциплината или на факултета. Това ще позволи на първо място по-добра организираност на учебния процес. Преподавателите имат възможност да публикуват актуална информация за провежданите от тях занятия и да предоставят учебни материали, които ще са необходими на студентите.

Важна за интереса на студентите е възможността за онлайн проверка на знанията в процеса на обучението им. Като част от информационното общество, младите хора проявяват по-голям интерес към интерактивните методи за проверка на знанията, като най-разпространената форма са онлайн тестовете¹⁰. Създаването на образователна платформа предоставя богат инструментариум за създаването на такива тестове, респективно на други форми за проверка на знанията, които да са по-интересни за студентите, а поради електронното си битие са значително по-лесни за проверка от преподавателите, когато това е необходимо.

На следващо място, приобщаването на студентите към учебния процес се улеснява, ако се създаде отдел в образователната платформа за студентско творчество¹¹. Поощряването на студентското творчество чрез предоставянето на поле за изява е желано в престижните университети в чужбина, тъй като освен благоприятния ефект, който има върху подготовката на студентите, то води и до създаването на научен продукт, осъществявайки една от целите на учебните заведения, а именно да създават и развиват науката.

Такъв отдел за студентско творчество може да бъде подпомаган от дейността на кръжок по римско право¹². Сборките на кръжока могат да бъдат както допълнение на семинарните занятия и лекциите, така и удобно средство за развиване на способностите на студентите в академичното говорене и писане. Дейността на кръжока може да намери обективен израз в образователната платформа чрез създаването на форум и архив, в които студентите да изказват мнения и да събират информация, която да се предава към следващите курсове студенти и да се обогатява в процеса на преподаване.

Образователните онлайн платформи могат да улеснят и изграждането на академични връзки между отделните юридически факултети в Европа и света, в които се изучава римско право и романистична традиция. Създаването на онлайн списание¹³ за римско право и римскоправна традиция, което е отворено за всички автори, провеждащи своите изследвания в посочената сфера, е един от начините за извеждането на българската юридическа наука от изолацията, в която се е намирала десетилетия наред и сближаването на учените и студентите с техните колеги в чужбина. Посредством изработването на научен продукт, съдържащ български и чуждестранни статии, посветени на различни романистични и съвременноправни тематики, чрез онлайн платформата може да бъде издигнат международния престиж на дисциплината, а също така и на учебното заведение, неговите студенти и преподаватели. Виртуална-

⁹ Като пример може да бъде дадена платформата на проф. Роже Винерон, създадена края на 90-те години – вж. <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/vinitor/>

¹⁰ Вж. онлайн тестовете на проф. Винерон - <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/vinitor/fichiers/qcm/index.html>

¹¹ Вж. напр. <http://iusromanum.eu/auctores-novi>

¹² Вж. напр. <http://iusromanum.eu/seminarium>

¹³ Вж. напр. <http://iusromanum.eu/journal>

та среда спомага за преодоляване на проблемите, които възникват от физическите граници, разноските за печат, разпространение и други.

Освен това, образователната платформа може да стане отправна точка на ставащите все по-популярни влогове¹⁴. Чрез създаването на отделни кратки видеа, преподавателите по римско право, както и самите студенти, могат да представят по интересен и интерактивен начин информация, която е важна за дисциплината, но е изключена от учебното съдържание или чието преподаване на семинар или на лекции би затруднило учебния процес. По този начин могат да бъдат провеждани и дискусии, засягащи важни въпроси, свързани с романистиката или римскоправната традиция, които също да провокират студентския интерес.

III. Заключение

Студентите по право се сблъскват със сложната и обемиста материя на римското частно право още в първи курс. Задачата на преподавателите по тази дисциплина е нелека, с оглед важността на римското право за пълноценното усвояване на юридическото мислене и частноправните институти. Ето защо е от съществено значение да се провокира студентският интерес, като се прилагат методи на обучение, залагащи все повече на достиженията на информационното общество. Единствено по този начин могат да бъдат преодолените разгледаните проблеми и в същото време българското юридическо образование да настигне качествено предлаганото в престижните световни университети образование.

¹⁴ Вж. напр. <http://tplawclub.org/video/pravni-labirinti/>